

múzeumőr

Szilágyi Lenke felvétele

BERÉNYI MARIANNA-GRÉCZI EMŐKE

„ELÉG AKTÍV VOLTAM AKKORIBAN, TELJESEN ŐSZINTÉN
ÉS TELJESEN FŐLÖSLEGESEN”

BESZÉLGETÉS DEME PÉTER TÖRTÉNÉSSZEL

IMikor avatkozott be a politika a Párttörténeti Intézet életébe? Hogyan működött egyszerre párt- és történeti múzeumként a Munkásmozgalmi Múzeum? Hogyan kezelték a Nemzeti Múzeum akkori vezetői és munkatársai a Munkásmozgalmi beolvadását? Felejtésre ítélt emberekről, intézményekről, történetekről beszélgettünk Deme Péterrel.

BM: *Hogyan keveredett erre a területre? Nehéz elképzelni, hogy valaki a húszas éveit elején úgy gondolja, hogy párttörténettel kíván foglalkozni. Még a Kádár-rendszerben sem.*

IAz egyetemen, ahová 1968 és 1973 között jártam, eleve a 20. század történetével szerettem volna foglalkozni, a korábbi időszakok nem igazán érdekeltek. Történelem–angol szakos középiskolai tanárként végeztem, de sosem tanítottam iskolában. A csoportunkban szerintem voltunk inkább történelem–angol szakosak (például Pók Attila vagy az angolt művészettörténet szakra váltó Entz Géza és Szirmai János, meg én) és voltak angol–történelem szakosak (vagyis akik inkább a nyelv és a tanítás felé fordultak). Vámos Éva volt az „átmenet”, mert ő mindkét irányba mozgott.

IA modern kor iránti érdeklődés magyarázza, hogy szakdolgozatomat „valami 1919-es témáról” akartam írni. Pölöskei Ferenc professzor úr először el akart küldeni, majd végül az 1921-ben kikiáltott, hét napig tartó Pécs–baranyai Szerb–Magyar Köztársaság (ma Baranya–bajai Szerb–Magyar Köztársaságként ismerik) történetét javasolta. Rövid idő múlva véletlenül kiderült, egy ötödéves éppen ezt írta meg igen alaposan. Akkor más témát kértem, így aztán Hajdú Gyula pécsi szociáldemokrata ügyvédrel és korai politikai tevékenységéről írtam. Ezért egy kicsit „tudsoc”-osnak (tudományos szocializmus) is tartottak-tarthattak, bár a szakot nem végeztem el. Sőt később, 1978-ban, amikor már a Párttörténeti Intézetben dolgoztam, a doktori disszertációm is történelem (tudományos szocializmus) témában írtam és védtem (*Az 1927-es munkásbiztosítási törvény és a szociáldemokrata párt*), főleg azért, mert így nem kellett ideológiai tárgyból vizsgáznom.

- ¶ Miután elég sokat mozogtam a bölcsészkar közéletben, a KISZ-ben is, negyedévesként pedig (nagy viták után) többen beléptünk a pártba, mondván, inkább mi, mint mások, sokan ismertek. Harmadéves lehettem, amikor egy akkor végzős kolléga, Botos János felajánlotta, átvehetem a helyét a Párttörténeti Intézetben, cédulázzak az egyik kutatónak havi húsz órában. Ez pénzt is jelentett, tanulást (hiszen a húszas és harmincas évek sajtóját kellett olvasni és cédulázni), meg valami reményt is a jövőre nézve. Elvállaltam. Aztán ötödévben megkerestek a tudományos szocializmus tanszékről, hogy menjek hozzájuk, mert létrehoznak egy új egységet, ahol számítanak rám (nem elsősorban oktatóként). Ennek nyomán később több „zárt” anyagot is fordítottam angolról magyarra, amelyek közül kettőre emlékszem biztosan. Az egyik egy angol szerző könyve az 1944-es kiugrási kísérlet történetéről, a másik Nagy Ferenc egykori miniszterelnök munkája: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. Persze, ezek csak belső használatra készültek.
- ¶ Közben a Párttörténeti Intézet Kabinet nevű részlegének vezetője felajánlotta, hogy végzés után menjek hozzájuk állásba, mert készül a munkásmozgalom kronológiája, de egyik munkatársuk elmegy. Igent mondtam, s az államvizsga után szinte azonnal, 1973. július 1-jétől állásban voltam ott. Aztán folytatódtak a véletlenek. 1974 tavaszán más munkahelyre ment az intézet titkára, s a vezetés a legfiatalabbat, engem talált alkalmasnak, hogy végezzem ezt a munkát. Így aztán – nem lemondva arról az ambícióról, hogy történész legyek – 1974 márciusától egészen 1986 végéig ebben a beosztásban dolgoztam. Persze csak azt követően, hogy politikai értelemben leellenőriztek, és az MSZMP KB Titkársága jóváhagyta az alkalmazásomat.

GE: *Ez mit jelent pontosan? Politikai vagy szakmai volt a munkakör?*

- ¶ Szakmai és szervezeti. De egyben bizalmi státus is volt. Nehéz megfogalmazni pontosan, mi is volt a feladatom, bár, ha jól emlékszem, volt ügyrend és volt munkaköri leírás is. Ügyeket intéztem az igazgató és a helyettesek mellett, a nemzetközi cserekapcsolatokat és konferenciákat szerveztem, részt vettem minden értekezleten, én írtam az emlékeztetőket, előkészítettem az éves tervek, beszámolókat anyagát stb. Talán az a legpontosabb, hogy kéz alá dolgoztam. És mellette még mindig, sokáig azt gondoltam, hogy történész leszek. 1978-ban, a doktori után nekikezdtem a kandidátusi téma anyaggyűjtésének könyvtárban és levéltárban. Talán nem érdektelen a tervezett címet idézni: *Az egységes ifjúsági szervezettől az ifjúsági egység szervezetig; a MADISZ-tól a DISZ-ig. 1945–1950*. Néhány ezzel kapcsolatos kisebb tanulmányom is megjelent. Emellett évekig

tanítottam a Marximus–Leninizmus Esti Egyetem szakosítóján munkásmozgalm-történetet, ami egyre inkább legújabb kori történelem volt.

GE: *A politikai elitből kivél volt közvetlen kapcsolata az intézetnek?*

- ¶ Ez egy pártintézmény volt, az MSZMP KB Párttörténeti Intézete. Elvileg olyan volt, mintha a Központi Bizottság apparátusának egy osztálya lett volna. De persze közvetlen kapcsolat elsősorban a KB tudományos, közoktatási és kulturális, meg agitációs és propagandaosztályával volt. Más oldalról pedig a történettudomány különböző intézményeivel. Az intézetben, amelynek története 1948-ban kezdődött, javarészt munkásmozgalmi veteránok és „hitsorsosok” (a holokauszt túléltek egyik korabeli elnevezése) dolgoztak, s többségük 1945 után gyorsított úton kapott képzést. Éppen az 1970-es évek elején kezdtek bekerülni végzettségi és tudás alapon fiatalok. Ennek köszönhetem én is, hogy oda kerültem.
- ¶ Az egyébként előfordult, bár elég ritkán, hogy politikai okokból magasabb szinten is beavatkoztak. A legismertebb ügy ezek közül Borsányi Györgytől Kun Béla politikai életrajza, amely 1979-ben jelent meg. Foglalkozott vele a Politikai Bizottság, miután – tudomásom szerint – a család tiltakozott a benne foglaltak egy része és az értékelés ellen. A könyvet bevonták, Nemes Dezső akadémikus, a Politikai Bizottság tagja lényegében elítélő cikket írt a *Népszabadságban* és egy elég hosszú helyreigazító tanulmányt a *Párttörténeti Közleményekben*, az intézet szakmai folyóiratában. Valószínűleg ez is oka volt, hogy egy évvel később, a soron következő kongresszuson az intézményt 1961 óta vezető, 1975 és 1980 között központi bizottsági tag igazgatót, Vass Henriket Nemes Dezső váltotta az intézet élén. Vagy ahogy akkoriban mondogatták: „A beteg, öreg, fáradt, 65 éves Vass Henrik helyére a friss, fiatal, erőteljes, 72 éves Nemes Dezső érkezett.” Akit aztán 1985-ben Huszár István követett. Én 1986 decemberéig dolgoztam az intézetben, 1987. január 1-jétől mentem át a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumba.

GE: *A Történeti Múzeumi Közleményekben 1986-ban megjelent egy írásod az angliai Munkástörténeti Múzeumról. Összefügg ez a váltással?*

- ¶ Természetesen. De volt előzménye. Amikor az intézetbe a szocialista országok hasonló intézeteiből vendégek jöttek, szinte mindig a Munkásmozgalmi Múzeumba vittük őket. Felhívtam Szikossy Ferit, aki 1975-től főigazgató-helyettes volt, majd 1983-tól megbízott, 1986-tól pedig kinevezett főigazgató, hogy mikor menénk és hányan. Mindig kaptunk tárlatvezetést az állandó kiállításon, és a vendégek ezzel többnyire nagyon meg voltak elégedve.

¶ 1986-ban elnyertem egy két hónapos ösztöndíjat Angliába, azzal, hogy magyar munkásmozgalmi vonatkozású anyagot keressek, elsősorban a központi levéltárban. És ha már ott voltam, elmentem Manchesterbe, mert ott volt egy Munkástörténeti Múzeum. Megnéztem a kiállításokat, hoztam kiadványokat, aztán itthon bejelentkeztem Szikossynál. Megköszönte, amit vittem, s miután ekkor már ki volt nevezve, felajánlotta, menjek oda dolgozni főigazgató-helyettesként. Miután én is el akartam jönni a Párttörténeti Intézetből, igent mondtam, s a szükséges engedélyek birtokában 1987. január elsején beléptem. A nemzetközi kapcsolatok, a kiadványok, a kiállítások szervezése, tehát a közművelődés és a külső kapcsolatok tartoztak hozzám, míg a szakmai és gyűjteményi munka a másik helyettes, Nagy László Gábor területe volt.

GE: *A közművelődés akkoriban milyen feladatkört takart, mi volt a feladatod?*

¶ Próbáltuk reklámozni a kiállításokat, tartottunk sajtótájékoztatót, ha olyan szerzemény akadt horogra. Tapogattuk csak, hogy mit jelent a közművelődés, a múzeumpedagógia akkoriban kezdett megjelenni, elsősorban Bándi Évának köszönhetően. Voltak tárlatvezetéseink, vetítéseink, volt egy sorozatunk, ahol addig nem vetített filmeket láthattak nálunk, mint például Pasolini *Salóját*, természetesen tömve volt a vetítő. És vetítettük Bacsó Péter *A tanú* című filmjét, többször is. Jó helyen voltunk a várban, mert sokszor betévedtek a turisták, akik az MNG-t vagy a BTM-et keresték, azt hitték, mi is odatartozunk. A magyarok számára pedig azért volt érdekes, mert társadalomtörténeti kiállítást rajtunk kívül csak vidéken lehetett látni.

¶ Az állandó kiállítást egyébként többféle módon lehetett értelmezni, interpretálni, attól függően, hogy szocialista brigád, iskolai csoport vagy más típusú látogatók kértek vezetést. Volt például, hogy a munkásosztály életmódjáról vagy ruházatáról esett szó. Alapvetően jól megvoltunk az A épületben, nekünk tervezték azt a szép vörösmárvány aulát, ami azóta is tartja magát.

GE: *Ez már a diktatúra „puha” időszak volt. Milyen volt az élet a múzeumban ezekben az években?*

¶ Ha jól tudom, miután Esti Béla nyugdíjba ment, mindenki természetesnek tartotta, hogy Szikossy lesz az utódja. De mégsem nevezték ki, mert ajánlgatták a főigazgatói posztot a párt középkáderei körében. Senkinek sem kellett, mert jól hangzik ugyan az országos múzeum vezetői státusa, de azért itt a szakmai munka állt előtérben. Az állandó kiállítás, ami a magyar munkásmozgalmat történetét

tekintette át a kezdetektől a jelenkorig, a királyi palota A épületében két részletben készült el. Az első résszel nyílt meg talán itt az intézmény 1975-ben, a felszabadulás harmincadik évfordulójára, a második, 1945 utáni időszakkal foglalkozó rész, azt hiszem, 1980-ban. Fontos hangsúlyozni, hogy ez valójában egy társadalomtörténeti kiállítás volt, tehát amellett, hogy a politikai munkásmozgalom történetét bemutatta, nagyon komoly életmód- és társadalomtörténet is volt benne. Itt mindenképpen szeretném megemlíteni Horn Emil nevét, aki szerintem a kor egyik legkiválóbb, leginvenciózusabb muzeológusa volt, tökéletesen ismerete a gyűjteményt és a korszakot is. Sajnos, már sok éve itt hagyott bennünket.

¶ Az intézmény, amelyet Legújabbkori Történeti Múzeumként 1956 végén alapítottak (addig a Munkásmozgalmi Intézet múzeumi alosztálya volt), a múzeumügygel foglalkozó törvényerejű rendelet mellékletében közölt felsorolás szerint országos múzeum volt. A hatvanas évek közepén viszont a magyar pártvezetés szemére hányták a testvéri szocialista országok, hogy miért nincs nálunk pártmúzeum, hasonlóan a Leninről, Dimitrovról, Gottwaldról, stb. elnevezett intézményekhez. Az én ismereteim szerint a Politikai Bizottság némi eszmecsere után – valószínűleg Nemes Dezső, a politikai vezetés „történész szakembere” javaslatára – úgy döntött, hogy ezt az intézményt átkeresztelik, Magyar Munkásmozgalmi Múzeumra, és egyben pártmúzeum is lesz. Tehát kétfelé volt felelős. Amikor jöttek a külföldi pártmúzeumoktól a látogatók, akkor pártmúzeumként viselkedett, amikor állami vendégek jöttek, akkor pedig történeti múzeumként. Szerintem jól működött így. Belül teljes mértékben szakmai tevékenység folyt, a politikai nyomást Szikossy „kezelte”, nem jutott lejjebb, én legalábbis nem nagyon tudok róla. Komoly szakmai munka folyt, a fotótár tevékenysége legendás, Szakács Margittal, Stemlerné Balog Ilonával, Jalsovszky Katalinnal és a többiekkel, a fiatalabbakkal. A gyűjteményi osztály vezetője Bencze Géza volt, itt dolgozott mások mellett Pallos Lajos, Peterdi Vera, Balajthy Katalin, Ihász István, Baják László. És volt persze restaurátor osztály is, igen kiváló kollégákkal. Tehát teljes mértékben olyan volt, mint a többi országos múzeum.

GE: *Mi volt a gyűjtőköre a múzeumnak? Honnan vette át a fonalat a Nemzeti Múzeumtól?*

¶ A Nemzeti Múzeum „feladatköre” tudomásom szerint a szabadságharc leverésével zárult, tehát 1849-nél. Itt ért véget az állandó kiállítás.

BM: *A jobbágyfelszabadítás miatt ezt az időpontot tekintették a feudalizmus végének és a kapitalizmus kezdetének.*

¶ Ez volt tehát a kiindulópontja a Munkásmozgalmi (Legújabbkori Történeti) Múzeum gyűjtési és kiállítási tevékenységének. A jogszabály szerint is az új- és legújabb kor történetével foglalkozó országos múzeum volt. És hogy mennyire önálló és karakteres volt, arra jellemző, hogy amikor a Magyar Nemzeti Múzeumban 1996-ban megnyílt állandó történeti kiállítást megnézi valaki, érezheti, hogy a 19–20. század fordulójától milyen erős szakmai, szemléletbeli váltás jellemzi a tárlatot. Ez részben persze a forrásanyag jelentős bővülésének is köszönhető, de annak is, hogy mások, az egykori Munkásmozgalmi/Legújabbkori Történeti Múzeum munkatársai rendezték.

BM: *Ki és mi határozta meg a kiállítási stratégiát, a gyűjteménygyarapítást, a kiadványokat? Volt kapcsolat a „civilekkel”, a honismereti körökkel?*

¶ Erről aránylag keveset tudok. Az biztos, hogy a többi intézményhez hasonlóan minden évben készítettünk munkatervet, ezen belül kiállítási tervet, az ötletek jórészt az intézményben születtek. Persze a megvalósulás menet közben módosult, attól is függően, milyen kiállításokat kellett befogadni. A Hazafias Népfronton belül voltak honismereti csoportok, amelyekkel kapcsolatban álltunk, nem előzmény nélküli, hogy Szikossy Ferenc hosszú ideig volt a Honismereti Szövetség egyik vezetője.

¶ Az általunk szerkesztett és kiadott *Történeti Múzeumi Közlemények*ben sok szakmai írás megjelent. Egészen 1989-ig nem lehetett érezni – vagy legalábbis én nem éreztem –, hogy a szakmai színvonalat tekintve bármiben különböztünk volna például a szomszédos Magyar Nemzeti Galériától.

GE: *A vidéki múzeumok munkáját, a gyűjtéseket hogyan segítették?*

¶ A többi szakághoz hasonlóan mi is majdnem minden évben tartottunk országos történetész-muzeológus konferenciát, ahol találkoztunk a vidéki, alapvetően a 20. századdal foglalkozó kollégákkal, és volt is ilyen feladat, hogy segíteni kell őket, mit és hogyan gyűjtsenek. Emellett aktuális szakmai kérdésekről folytatunk eszmecsereket. Megjegyzem, sokáig az egyetlen muzeológusi képzés a felsőoktatásban éppen a történeti muzeológia volt az ELTE bölcsészkarán.

¶ Egyébként azt, hogy mennyire része volt az intézmény a múzeumok világának, jól mutatja, hogy a nyolcvanas évektől sokáig működő informális társaságnak (amit mindenki csak Ökör Körnek hívott, de nem tudom, miért) éppen Szikossy volt az egyik mozzgója. Ez a legtekintélyesebb szakmai vezetőket tömörítette, rendszeresen találkoztak fehér asztal mellett, sok mindenben mintegy

„előkészítették” a múzeumokat érintő kormányzati-politikai döntéseket. A gyűjtéssel kapcsolatban eszembe jut egy példaértékű történet. Tanúja voltam, amikor Szikossy, aki tudatosan úgy járta a várost, hogy mi az, amit be kell gyűjteni, egy nap bejött, lekérte a Gyűjteményi osztály vezetőjét, és kiadta feladatként: menjenek ki a Szent István körút egyik házába (megmondta a hárszámot), a kapualjban hátul, ahol a lépcsőház indul, van egy egyenáramú elosztó, azt gyűjtsék be. Hiszen akkor már minden váltóáramról működött.

- ¶ Az 1980-as évek végén pedig minden tömegmegmozdulásra kimentek a kollégák, hogy begyűjtsenek mindent, amit lehet: táblákat, zászlókat, röplapokat, hiszen ezek nyilvánvalóan a szemetesbe kerülnek utána. Az 1990-es választások kampányidőszakában mindannyian mindent bevittünk, amit csak kaptunk vagy szereztünk az utcán, a lakóhelyünkön. Persze hagyatékot is kapott az intézmény, főleg munkásmozgalmi személyiségek vagy özvegyek halálát követően. Jellemző még erre a korszakra, hogy rendszeresen vásárolt a múzeum szamizdat kiadványokat Gadó Györgytől, aki két-három havonta hozta az újabb és újabb adagot.

GE: *Pedig a lefoglaltakból is szerzeményezhetett volna a múzeum...*

- ¶ Történhetett volna így, de mégsem. Szikossy egyszer azt mesélte, hogy megjelent nála egy belügyes (talán a hivatalos összekötő?), aki nehezményezte, hogy miért vásárol egy ellenzékitől a múzeum, amikor nekik is megvan minden. A feleletre, hogy jó, nem vásárolunk, adják oda ők a múzeumnak, viszont az volt a válasz, hogy azt nem lehet. Aztán ment minden tovább...

GE: *Hogyan zajlott a kiállítások politikai jóváhagyása?*

- ¶ Mikor én odakerültem, nem igazán foglalkozott velünk a politika. Néha felkértünk egy-egy fontos embert egy kiállítás megnyitására, illetve be kellett fogadnunk „musz” (kötelező) kiállításokat, részben külföldről. Természetesen jóvá kellett hagyatni az állandó és a politikailag fontosabb kiállításokat a megnyitó előtt.
- ¶ Többektől hallottam egy érdekes, emlékezetes esetet. Az állandó kiállítás második, 1945 utáni részét Nemes Dezső vette át a politikai vezetés részéről. Végigment a múzeum vezetőivel és a rendezőkkel. Megállt egy tabló előtt, és kifogásolta, hogy olyan munkásárulók vannak rajta, mint Bán Antal, Kéthly Anna, Szeder Ferenc, Szélig Imre. De hiszen ez a Szociáldemokrata Párt 1945-ös vezetőségének tablója, s ők is tagjai voltak, érveltek a kollégák. Addig gyúrták Nemest,

amíg meggyőzték, hogy maradjon a tabló. Ez azért érdekes, mert nem sokkal az után, hogy – azt hiszem, 1989 második felében – bezártuk az állandó kiállítást, de még nem bontottuk le, mert nem tudtuk, hogyan lesz tovább, megkeresték a múzeumot az újjáalakuló szociáldemokrata párt részéről, hogy kellene a novemberi kongresszusra egy kiállítás. Szikossy felajánlotta, hogy a pártra vonatkozó tablókat leszedjük, és odavisszük. A kongresszus előtti este a szervezők megnézték, s az egyik tabló előtt állva közölték, ez nem maradhat, mert olyan ámulók vannak rajta, mint Szakasits Árpád, Schiffer Pál, Marosán György és a többiek. Nekik is mondták a kollégák, hogy hiszen ez volt az 1945-ös pártvezetőség, de nem érdekelte őket, levetették. Nem volt könnyű időszak.

¶ Az érdemi változás kezdete az 1988-as pártértekezlet volt, amikor Kádár Jánost elnökké, Grósz Károlyt főtitkárrá választották. Ott már érezni lehetett, még nálunk is, hogy valami megváltozik. A múzeumi pártszervezetben a demokratikus szocializmus irányába történő változások mellett foglaltunk állást, mondhatnám reformkommunisták voltunk. Én is elég aktív voltam akkoriban, teljesen őszintén és teljesen fölöslegesen, küldöttként még a budapesti küldöttértekezletre is eljutottam a XIV. kongresszus előtt, 1989-ben. Kezdtük kényelmetlenül érezni magunkat, mert megjelentek olyan írások, hogy kinek kell ez a pártmúzeum, de az igazi nagy válságunk 1989–90 fordulóján volt. Glatz Ferenc miniszter közreműködésével született egy olyan döntés, hogy az intézményt országos múzeumként meg kell szüntetni, és be kell illeszteni a Nemzeti Múzeum alá történeti múzeumként. Ezt úgy valósították meg, hogy módosították a törvényerejű rendeletet, kihúzták a mellékletből az intézményt, a minisztérium közgyűjteményi főosztályának vezetője pedig levélben közölte Fodor Istvánnal, a Nemzeti Múzeum főigazgatójával és Szikossy Ferencsel, hogy 1990. január 1-jétől a Legújabbkori Történeti Múzeum (amit akkor már megint egyre inkább így hívtunk) beolvad a Nemzeti Múzeumba.

GE: Vannak, akik úgy emlékeznek, hogy Szikossy és Glatz megegyezése nélkül nemhogy az intézmény, de a gyűjtemény is megsemmisülhetett volna abban a közhangulatban.

¶ Valószínűleg így volt. Január első napjaiban egy összevont vezetői értekezletet hirdetett meg a Nemzeti Múzeum főigazgatója a mi múzeumunk vetítőjébe. Ezen bejelentette a beolvadást, Szikossy kinevezését a Nemzeti Múzeum főigazgató-helyettesévé, majd mindenki, így az én számomra is váratlanul azt is, hogy Nagy Lászlót a Nemzeti Múzeum Éremtára helyettes vezetőjének, Deme Pétert a múzeum szervezési igazgatójának nevezi ki. Ekkor kitört egy kisebbfajta botrány, mert a Nemzeti Múzeum középvezetői számára ez újdonság volt, s úgy

Sztá-lin! Rá-ko-si! kiállítás a Legújabbkori Történelmi Múzeumban, 1990–91
Magyar Nemzeti Múzeum Központi Adattár és Digitális Képtárház

gondolták, valamiféle „átmentésről” van szó. Még nyílt levelet is megjelentettek a *Magyar Nemzet*ben, mondván, hogy a munkásmozgalmi pártanyag nem a Nemzeti Múzeumba való. Emlékeim szerint Lovag Zsuzsa és Wollák Katalin írták alá a múzeumi szakszervezetek nevében, de nyilván mögöttük állt az ott dolgozók nagy része. Szikossy írt választ: kollégák, nem ugyanazt az egyetemet végeztük?

¶ Amikor áprilisban visszajöttem Finnországból egy tanulmányútról, megkaptam a felmentésre vonatkozó levelet Nagy Lacival együtt, vagyis a főigazgató visszalépett, ezeket a kinevezéseket semmissé tette. Mindez persze nagyon bántott engem (is). Később egyébként sikerült mindkét kollégával személyesen tisztázni a dolog hátterét, vagyis azt, hogy ők szinte semmit nem tudtak az előzményekről és a körülményekről. Megértették, hogy nem akartuk „megszállni” a Nemzeti Múzeumot, hanem a két múzeum összeolvasztása történelmileg alakult így. Maradtunk még egy darabig a Nemzeti Múzeum Legújabbkori Történelmi Múzeuma igazgatóhelyettesei, pontosabban Nagy Laci „gyűjteményi titkár”, én pedig „közművelődési titkár”, és minden folytatódott úgy, ahogy előtte: rendeztünk kiállításokat, folyt a szakmai munka. 1990–91-ben rendezte meg Horn Emil – persze szinte az összes munkatárs közreműködésével – az aulában a *Sztá-lin! Rá-ko-si!* kiállítást, óriási sikerrel. Szakmailag roppant nagy kihívás volt, a nagyközönség számára pedig rengeteg újdonságot kínált. Oda, ahol most a ruhatár van, Horn Emil tervezett egy labirintust, sok-sok izgalmas anyaggal. Érdekes volt, csakhogy két ember nem fért el egymás mellett. Látható volt egy festmény a belügyminiszter Kádárról, volt egy rész a korszak képzőművészetéről, benne például a *Fütyös kalauznő*, az MNG-ből kölcsönözve.

GE: *Nem dinoszauruszok voltak akkor kiállítva az aulában, a Természettudományi Múzeum tömegeket vonzó kiállításán? Miközben a Ludwig házaspár éppen megtekintette a készülő múzeum helyét...*

¶ Az vagy előtte, vagy utána volt. Az időpontokkal, sajnos, bajban vagyok. A Ludwig Múzeum, vagyis Néray Katalin irodája már bent volt az épületben, egészen pontosan az én szobámban, én meg mentem máshová. Lebontottuk az állandó kiállítást, és aztán az első emeleten már megnyílt a Ludwig első tárlata.

¶ A dinókiállítás rengeteg látogatót vonzott, és nem akadt más alkalmas, eléggé magas tér hozzá. Abban az évben három múzeum produkált hatalmas látogatószámot: a Természettudományi, a Legújabbkori és a Ludwig, mert mindhárom lejelentette ugyanazokat a látogatókat. A kiállítás a Természettudományié volt, de a mi helyünkön, a Ludwig pedig nem szedett külön belépőjegyet, tehát úgy számolták, hogy aki belépett az épületbe, az megnézte az ő kiállításukat is.

Sztá-lin! Rá-ko-si! kiállítás a Legújabbkori Történeti Múzeumban, 1990–91
Magyar Nemzeti Múzeum Központi Adattár és Digitális Képtárház

¶ Előtte, 1989–90-ben is volt egy nagyon sikeres kiállításunk *A megismerés tágu-
ló határai* címmel, az Amerikai Tájékoztatói Hivatal vándorkiállítására, még két
szinten. Az amerikai technikai fejlődés legfrissebb, már bemutatható eredmé-
nyeit tárták a látogató elé, kukoricapattogtató gépet például. Persze, amikor a
követség képviselője először megjelent ott, volt benne némi aggodalom a hely-
színt (főleg a nevé) illetően.

BM: *Meddig tartott ez az átmeneti időszak?*

¶ 1990 elejétől 1993 őszéig. Érdemben ezt követően, már Gedai István főigazgatósa-
ga alatt kezdődött a költözés, párhuzamosan a Nemzeti Múzeum épületének fel-
újításával. Addig a Budavári Palotában rendeztünk konyhatörténeti kiállítást,
amelynek Peterdi Vera volt a kurátora, plakátkiállítást Ihász István rendezésé-
ben, a határ megnyitása ötödik évfordulóján a Belügyminisztérium megren-
delésére kiállítást stb. Dolgoztunk, úgy működtünk, mintha önállók lennénk,
Szikossy irányítása alatt. Én azonban ebben a négy évben úgy éreztem magam,
mintha lebegnék a levegőben. Ekkor léptem be a Pulszky Társaságba, és elkezd-
tem nyüzsögni benne, a közművelődési tagozat alapítója és vezetője lettem,
majd választmányi tag, elnökségi tag, aztán ügyvezető elnök. Amikor 2002-ben
a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalba kerültem, mivel az volt a véleményem,
hogy állami tisztviselő ne legyen szakmai szervezet vezető tisztségviselője, nem
vállaltam tovább. Később, 2011-ben alakult úgy, hogy a társaság elnöke lettem,
s most a második ciklusban vagyok az.

¶ Visszatérve a történethez: 1993-ban pályázatot írtak ki a Nemzeti Múzeum főigaz-
gatói tisztségére. Én úgy tudom, hogy Fodort nagyon nem akarták. Antall mi-
nisterelnök rábeszélte hát Kralovánszky Alánt, hogy pályázzon. Ő a kinevezé-
se után alig néhány hónappal váratlanul meghalt. Az újabb pályázat után ősszel
Gedai Istvánt nevezték ki. Akkor volt egy olyan összmunkatársi értekezlet, ahol
az MNM Legújabbkori Történeti Múzeumában dolgozók is részt vettek. Gedai
itt kijelentette, hogy ha ez a két intézmény összetartozik, akkor el kell kezdeni
a teljes integrációt. A biztonsági őrőség után a közművelődés volt az első, amit
szervezetileg összevontak. Ennek lettem a vezetője 1993. december 1-jén.

GE: *Az A épületre már nagyon vágyott az MNG, a Ludwig Múzeum számára.*

¶ Persze, nagyon várták, hogy elmenjünk. Közben, 1994–95 fordulóján dőlt el,
hogy meg kell csinálni az új állandó történeti kiállítást és a Nemzeti Múzeum
felújítását. 1994 és 1996 között nagyon zsúfolt időszak volt a múzeum életében.

BM: *A régi állandó kiállítások régészeti, természettudományi és történeti anyagot mutattak be. Ezekkel mi történt?*

¶ Ezeket mind bezárták ekkor. Harmadszor is újra kellett gondolni a felújítást. Em-lékszem, amikor elkészültek a József nádor termek, Németh Erzsébet gazdasá-gi igazgató felvetésére egy évzáró eseményt tartottak. Annyira új volt a tér, hogy érezni lehetett a festékszagot. Akkor alakították át a borzalmas állapotban lévő pincerészt is, de az egész épületet korszerűsítették. Évekig tartott a felújítás, de nekem abból két és fél évem máshol zajlott, csak vendégként voltam itt. 1994. de-cember 1-jétől lettem miniszteri biztos, és az irodám a Báthory utcában működött.

GE: *Hogyan kerültél a millecentenárium ünnepségek szervezésének középpontjába?*

¶ A Honfoglalás 1100. évfordulója Emlékbizottság Titkársága, ez volt a hivatalos el-nevezése az irodánknak. Kormánydöntés volt az évforduló előkészítéséről, meg-ünnepléséről, s ehhez kellett egy kis apparátus. Török András volt a kulturális helyettes államtitkár 1995-ben, Fodor Gábor miniszter mellett, ő bízott meg a fel-adattal. Szerintem nem talált mást. A múzeum folyosóján még az év eleje táján egyszer összetalálkoztunk, tisztáztuk, hogy ismerjük egymást, mindketten angol szakosok voltunk, ő persze később. Majd 1994 novemberében egyszercsak szólt a telefon, s arra kért, menjek be hozzá. A miniszteri értekezletre be kellett vinni egy tervet az évforduló megünnepléséről, de nem volt semmi hozzá. A megbízásom 1997. március 31-ig tartott. Utána még volt egy kitérő, év végéig Glatz Ferenc mel-lett dolgoztam, aki akkor az MTA elnöke volt. Mivel Gedai Istvánnal abban ma-radtam 1994-ben, hogy a státusom megmarad a múzeumban, 1998-ban vissza-mentem, és ott voltam 2002-ig. Ez a majdnem két és fél éves miniszteri biztosság persze külön történet, de annyit érdemes itt mondani róla, hogy a rendelkezés-re álló források jelentős részével kiállítások megvalósítását lehetett támogatni.

BM: *Pétert akkor ismertem meg, amikor a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum képviselőjeként – pályakezdőként – bekapcsolódtam a holland–magyar „collection management” együttműködés munkájába. A program, amelynek egyik irányítója Péter volt, egyébként alapvető változásokat indított el a magyar muzeológiában. Ekkor vezették be többek között a preventív konzerválás fogalmát. Erről tudnál mesélni?*

¶ 1992 tavaszán Fekete György (ekkor helyettes államtitkár – a szerk.) összehív-ta az országos, országos gyűjtőkörű és megyei múzeumok vezetőit Noszvaj-ra, hogy a hollandok bemutathassák az állami múzeumok privatizálására

és a raktárhelyzet teljes megújítására vonatkozó terveiket. Nem sejtették, hogy nálunk éppen 1991-ben a privatizáció szónak nagyon rossz volt a csengése. Anyira kiverte a biztosítékot, hogy többen meg sem várták, hogy a hollandok másnap részletesen kifejtsek, mit is értenek ez alatt. A lényeg az volt, hogy Hollandiában akkor még minden állami múzeum a minisztérium alá tartozott, s a több éven át érlelt tervek szerint ezeket önállósítani kívánták. Akik ott maradtunk, megértettük, hogy ez nem privatizálás, hanem autonomizálás. Az év végén felhívott Mihály Mária a minisztériumból, hogy lesz Prágában januárban egy holland–cseh workshop a múzeumi menedzsmentről, és nálam jobbat nem talált, aki kimehetne erre. Ott megismerkedtem a hollandokkal és a cseh országos múzeumok vezetőivel. Miután hazajöttem, megírtam a beszámolót. Ezt követően még abban az évben a két minisztérium közötti együttműködés keretében sor került egy magyar delegáció látogatására Hollandiában, majd az a döntés született, hogy múzeumi menedzsment témakörben a hollandok nálunk is workshopokat tartanak. A megvalósításra az ottani múzeumi szövetséget és a Pulszky Társaságot kérték fel. Ilyen előzmények után lettem ennek a programnak a hazai koordinátora. Az első „kísérleti” képzést Keszthelyen tartottuk 1993 októberében. Ezen az országos múzeumok első számú vezetői vettek volna részt, de az ő akadályoztatásuk miatt végül a tizenkilenc résztvevő többsége főigazgató-helyettes vagy középvezető volt. Csak néhány név, mert nem mindenkire emlékszem: Balázs György, Cseri Miklós, Kóczyánné Szentpéteri Erzsébet, Vámos Éva, Vásárhelyi Tamás, Wollák Katalin. Lovag Zsuzsa, akkor az Iparművészeti Múzeum főigazgatója volt az egyetlen, aki legalább egy napra eljött.

¶ A program 2001-ig tartott, teljesen egyenrangú volt az együttműködés, azzal a sajátossággal, hogy a hollandok sokkal több pénzt tettek bele. Száz-százhusz fő vett részt a képzéseken, utazásokban, a múzeumfelújítások és a raktárak tanulmányozásában.

BM: *Többen ott tanultunk muzeológiát a mai középgenerációból...*

¶ Sajnos ennek a történetét már nem biztos, hogy tudjuk majd rekonstruálni, nekem legalábbis nem maradt semmi dokumentumom. Igaz, a Magyar Múzeumok hasábjain számos írás jelent meg róla, s ezek ma már az Arcanum Digitális Tudástárban is hozzáférhetők.

BM: *A múzeum után a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalban folytatódott a pályád. Mi volt itt a feladatod?*

Amikor jöttek a külföldi pártmúzeumoktól a látogatók, akkor pártmúzeumként viselkedett, amikor állami vendégek jöttek, akkor pedig történeti múzeumként.

- ¶ 2002-ben, amikor Varga Kálmán lett a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnöke, úgy éreztem, ideje váltanom, s megállapodtunk, átmegegyek hozzá a Társadalmi Kapcsolatok Igazgatósága vezetőjeként. A munka nagyjából ugyanaz volt, mint a múzeumi közművelődés területén. Ez persze megint egy másik történet, de van, amire büszke vagyok. Az egyik, hogy a KÖH Táncsics Mihály utcai épületének aulájában, amit elneveztünk Örökség Galériának, rendszeresen tartottunk érdekes és tanulságos kiállításokat, évente legalább hármát-négyet. A másik, hogy több éven keresztül *Mustra* címmel bemutattuk a legfontosabb műemléki felújításokat, régészeti munkákat, a hivatal tevékenységének eredményeit. A harmadik pedig, hogy a kulturális örökség napjai országosan elterjedt, a legtöbb múzeum által is támogatott program lett, s több, azóta önálló rendezvény is ennek keretében indult útnak. Nagyon jó csapattal dolgoztam együtt, de 2011-re már minden forrás kimerült, majd 2012 elején többünket „bérügyi okokból” elbocsátottak, s nyugdíjba mentem. Akkortól teljes erőbedobással tudtam, tudok a Pulszky Társaság működéskére, tevékenységére koncentrálni, s azt gondolom, nem eredménytelenül.
- ¶ Ha mégis van valami hiányérzetem, lelkiismeret-furdalásom ezzel s az egész pályámmal kapcsolatban, akkor elsősorban azért van, mert mindazt, amiről itt beszéltem, alig tudom dokumentálni. Nem voltam elég okos és ügyes, nem tanultam meg, hogy nem elég valamit csinálni, hanem annak a megőrkítéséről és megmaradásáról is gondoskodni kell. Attól tartok, hogy nehéz dolguk lesz, akik majd meg akarják írni a múzeumügy történetét az elmúlt huszonöt-harminc évben.

DEME PÉTER (1950) 1973-ban végzett az ELTE történelem–angol szakán, 1978-ban szerzett egyetemi doktori címet. 1973-tól dolgozott a Párttörténeti Intézetben, 1974-től intézeti titkár. 1987-től a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum (majd Legújabbkori Történeti Múzeum) főigazgató-helyettese, 1993-tól 2002-ig a Magyar Nemzeti Múzeum Közönségkapcsolatok főosztályának vezetője. 1994 és 1997 között miniszteri biztos. 2002-től 2012-ig a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Társadalmi kapcsolatok főosztályának vezetője. A Pulszky Társaságban 1992 óta tölt be vezető pozíciókat, 2001 óta a szervezet elnöke.

Szilágyi Lenke felvétele